

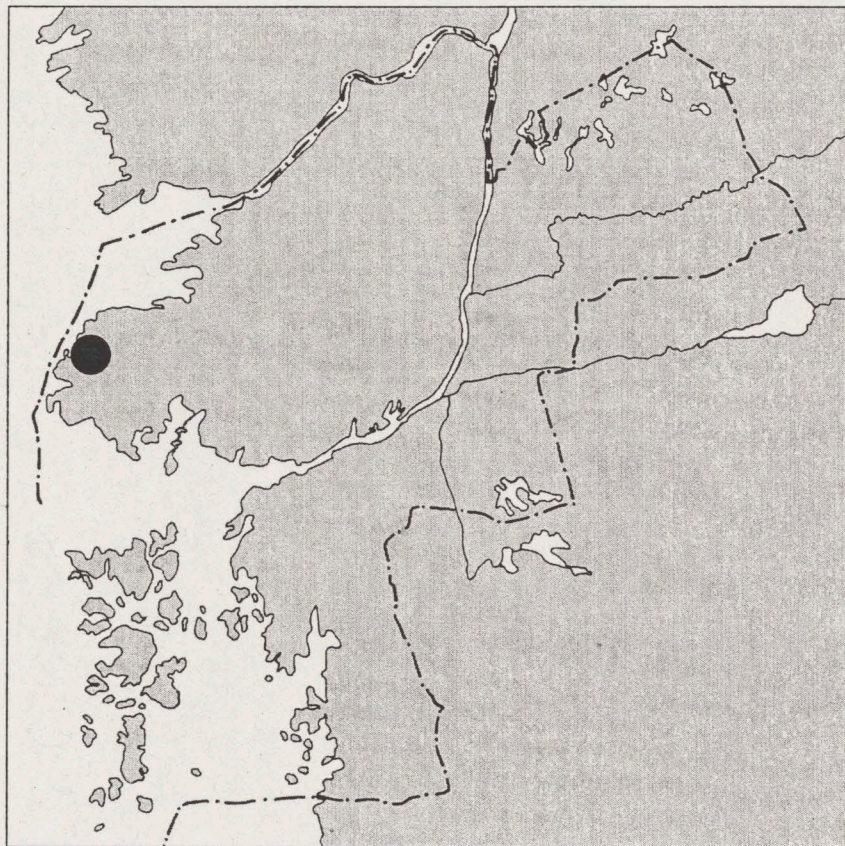
Göteborgs stadsmuseum
Arkeologisk arkivrapport

Nr 1991:8

Rapport

över arkeologisk förundersökning och undersökning
i Göteborgs kommun 1991 och 1993

Torslanda socken nr 195
Boplats

GÖTEBORGS
STADSMUSEUM

Ark. Ark. Elog. & Kame.

GÖTEBORGS STADSMUSEI
BIBLIOTEK

RAPPORT ÖVER ARKEOLOGISK FÖRUNDESRÖKNING OCH UNDERSÖKNING 1991 och 1993. BOPLATSEN TO 195

SAMMANFATTNING

Med anledning av husbyggnation och uppförande av transformatorstation utförde Göteborgs arkeologiska museum dels en förundersökning, dels en undersökning av en del av stenåldersboplatsen To 195. 8 st provgropar grävdes och en yta omfattande 35 m² avbana- des och undersöktes. En anläggning påträffades samt fynd av flinta. Fynden styrker den tidigare kända dateringen av boplatsen till mesolitikum och mellanepolitikum.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsen beslut nr: 220-6894-91 och 220-7446-93
Uppdragsgivare: Nils Nilsson, Göteborg och Göteborgs Energi AB
Läge: Fastigheten Tumlehed 2:33 och tomten Tumlehed 2:53
Ekonomisk karta: 7B 1b
Koordinater i rikets nät: X 6407,9 / Y 1258,0
Grävningsorsak: Husbyggnation och uppförande av transformatorstation
Grävningsinstitution: Göteborgs Stadsmuseum
Grävningstid: 1991-04-03, 1993-06-04 -- 06-09
Antal arkeologtimmar i fält: 68
Antal maskintimmar: 5
Platsledare: Johan Wigforss

FORNLÄMNINGSMILJÖ

Stenåldersboplatsen To 195 ligger i ett mycket fornlämningsrikt område på västra Hisingen i Göteborgs kommun (fig 1). Förhistoriska boplatser och gravar är vanliga i omgivningen. Inte långt från To 195, endast på andra sidan Tumledalen, ligger den välkända hällmålning- en som upptäcktes 1974 och som föreställer en jaktscen (To 216).

Boplatsen To 195 ligger i en flack dalgång som sluttar ned åt NV och mynnar ut i Tumledalen. Boplatsdalen är belägen mellan 10 och 17 meter över havet. I mitten av dalen löper en bäck som även den mynnar ut i Tumledalen i NV.

I boplatsdalen växer huvudsakligen högt gräs. I den SÖ högst belägna delen växer rela- tivt tät lövskog samt buskar. På båda sidor av dalgången ligger sommarstugor och villor. Där är terrängen bergig och vegetationen huvudsakligen gles tallskog. En huvudväg (Tum- lehedsvägen) med mindre bivägar går över boplatsen.

TIDIGARE FYND OCH UNDERSÖKNINGAR

Under tidigt 1900-tal insamlades ett flertal fynd från boplatsen. Bl. a. påträffades kärnyxor samt spånspilspetsar med tånge, dvs fynd som tyder på att boplatsen utnyttjades under såväl mesolitisk som neolitisk tid. Så sent som 1987 och 1988 gjordes arkeologiska förundersök- ningar på boplatsen med anledning av husbyggnation och anläggande av Va-ledning. Då

påträffades ytterligare fynd som visar att bopplatsen använts under såväl äldre som yngre stenålder. (Rapport över arkeologisk förundersökning. Stenåldersboplatz To 195, Göteborgs kommun, 1987-88.)

UNDERSÖKNINGSMETOD

På fastigheten Tumlehed 2:33 gjordes förundersökningen med provgropar som grävdes för hand. Groparna var 0,5 x 0,5 m stora med varierande djup. Markstratigrafin var inte sådan att fynden behövde skiljas mellan olika lager, utan de insamlades som en enhet för varje provgrop.

På tomten Tumlehed 2:53 gjordes undersökningen dels med provgropar dels med meterrutor, som grävdes på en maskinavbanad yta. Materialet i de undersökta rutorna gicks igenom på rensningsbord. Några separata jordlager framträdde inte varför inte heller meterrutorna indelades i olika nivåer. En påträffad anläggning på den avbanade ytan undersöktes som en enhet oberoende av meterrutsindelningen.

GRÄVNINGSIAKTTAGELSER

Fastigheten Tumlehed 2:33

Fastigheten låg på boplatzens bergiga NO-sida (fig 2). På den SV delen av fastigheten, som inte var bergig, grävdes 6 st provgropar (fig 3). Någon skillnad mellan de olika jordlager iakttogs inte i groparna, varför var och en av dem läts bilda en fyndenhet.

Fynden i provgroparna bestod huvudsakligen av flintavslag och övrig flinta samt enstaka flintsplitter. Avslagen var sammanlagt 24 st och ingen av groparna saknade avslag. I pg 2 hittades en flintkärna (övrig kärna), i pg 3 en retuscherad spets och i pg 4 ett avslag med retusch. Flintan var både svallad och icke svallad. Någon keramik påträffades inte på fastigheten och inte heller någon anläggning.

Tomten Tumlehed 2:53

Med anledning av planerad byggnation av en transformatorstation och anslutande stolplinje, grävdes 2 st provgropar samt avbanades ett ca 35 m² stort område på boplatzens SÖ del. Platsen för provgroparna och det avbanade området visas på fig 2.

Provgrop 1 bestod överst av 20 cm matjord och därunder 7 cm sand. Under sanden framträdde ett 7 cm tjockt kulturlager. Därunder var bara lera. I gropen påträffades bl a 10 st flintavslag och ett avslag med retusch. Provgrop 2 hade en något annorlunda markstratigrafi. Under matjorden fanns ett 15 cm tjockt lager av lerig sand som nedåt övergick i grus. Provgropen innehöll endast 2 st flintavslag samt 7 st övriga flintor.

På området för den planerade transformatorstationen avbanades matjorden med grävmaskin. Avbaningen gjordes tyvärr något för djup på områdets södra del, som en följd av att det var mycket svårt att se någon gräns mellan matjorden och det underliggande kulturlagret. Den avbanade ytan var tämligen stenig. Ett flertal stenar låg ytligt och togs bort när området avbanades. De flesta stenarna var rundslipade varför det ligger nära till hands att tolka dem som klapper. Huvuddelen av flintan som tillvaratogs vid avbaningen låg på och mellan stenarna (jfr fyndtabell). Tvärs över den avbanade ytan gick en ca 50 cm bred sträng i riktning NO-SV. Strängen utgjorde ett igenfyllt sentida dike (fig 4).

Den avbanade ytan indelades i kvadratmeterstora rutor (fig 4). 9 st meterrutor undersöktes. Ruta 7 och 9 var endast halvmeterstora.

Rutorna 1-4 grävdes ned 30 cm djupt under avbaningsytan. Endast i ruta 4 kunde ett mörkare skikt urskiljas från det övriga gruset. Flintan uppträdde uteslutande i övre delen av rutorna, dvs i skiktet närmast under matjorden vilken banats av. Ruta 3 bestod heltigenom av jord som blivit omrörd (ev i samband med Va-ledningsarbeten). Rutorna 5-7 samt ruta 9 låg på den NÖ delen av avbaningsområdet där maskinavbaningen ej blivit för djup. Rutorna grävdes till 30 cm djup. De innehöll matjord blandad med ett mörkt kulturlager. Därunder framträdde en brun stenig sand. Ruta 8 grävdes på avbaningsområdets södra del. Den grävdes endast 10 cm djup under avbaningsytan. Marken bestod här av fuktigt grus. Enstaka flintor påträffades i rutan.

Vid den östra kanten av avbaningsområdet för transformatorstationen framträdde i avbaningsytan en koncentration av glest packade stenar. De var 5-30 cm stora. De var inte skörbrända. Stensamlingen benämndes anl 1 (fig 4). Den var 1,6 m l och 0,8 m br. Men den fortsatte in under grästorven i SO och bör därför ha varit bredare. Vid genomgrävning visade sig anläggningen inte bestå av något annat än detta enda lager av sten, förutom enstaka kolfragment och flintfynd. Anläggningen sådan den framgår av fig 5 torde därför ungefär ha motsvarat dess ursprungliga omfattning. Anläggningens funktion är oklar. Fynden bestod av enstaka flintavslag och övriga flintor. 2 st redskap av flinta påträffades i anläggningen. Det var ett avslag med retusch samt ett övrigt flintstycke med retusch (övrigt redskap).

FYNDBESKRIVNING

Fynden har sorterats enl "Sorteringsschema för flinta". (Särtryck ur Fyndrapporter 1978)

Fynden såväl från förundersökningen på fastigheten Tumblehed 2:33 som från undersökningen på tomten Tumblehed 2:53 bestod uteslutande av flinta. Sammanlagt tillvaratogs 285 avslag, 343 övriga flintor och 16 st splitter. Förutom massmaterialet bestod flintan också av ett flertal redskap. Bland dessa kan nämnas fragment av en slipad yxa. Slipningen som är bevarad tyder på att det varit en håleggad yxa. Andra redskap som påträffades var spånspetsar av typ Becker A och C, övriga spetsar, knivar, avslag och övriga flintor med retusch samt en knacksten. En övrig kärna och ett kärnfragment påträffades också. Därtill fick museet en gåva i form av en cylindrisk kärna med två motstående plattformar (se fyndtabellen). Kärnan hade hittats av ägaren till fastigheten Tumblehed 2:66 när han grävt på tomten. Tumblehed 2:66 gränsar till den här beskrivna fastigheten Tumblehed 2:33.

Den helt övervägande delen av fynden påträffades på området för den planerade transformatorstationen (jfr fyndtabell). Här förväntades också fyndmängden vara ganska stor. Strax intill denna plats undersöktes nämligen en härdliknande konstruktion samt påträffades en större mängd fynd åren 1987-88 (se Rapport över arkeologisk förundersökning. Ste-nåldersboplats To 195. Göteborgs kommun 1987-88). Vid härdkonstruktionen hittades då bl a ornerad keramik. Men keramik påträffades ej på området för transformatorstationen.

Någon stratigrafisk skillnad på svallad och icke svallad flinta gick inte att se på området för transformatorstationen. De båda kategorierna förekom blandat. Nästan alla påträffade redskap var osvallade. Endast flintstycket med retusch (inv nr 49716:62) kan sägas vara svallat. Det framkom i anl 1 på området för transformatorstationen.

TOLKNING OCH DATERING

Ingenting framkom vid denna förundersökning och undersökning som tyder på någon annan datering av boplatsen än den som redan var känd. Dvs. att den tillhör mesolitisk samt mellan-neolitisk tid. Den helt övervägande delen av fyndmaterialet tillhör den sistnämnda perioden, ca 3200-2400 f Kr. Några redskap eller anläggningar framkom inte som visar på under vilken del av mesolitikum boplatsen utnyttjades. I den ovan nämnda rapporten som skrevs efter förundersökningarna 1987-88, framhålles att boplatsens höjd över havet förutsätter att den kan ha utnyttjats såväl före som efter den postglacial transgressionen. Boplatsen kan därför ha använts såväl under äldre som yngre mesolitikum. Vad beträffar det mellan-neolitiska fyndmaterialet tyder såväl det som påträffades 1987-88 som det som hittades denna gång på att det tillhör den gropkeramiska kulturen. Alldeles i närheten av hårdkonstruktionen och det gropkeramiska materialet som framkom 1987-88, påträffades nu ytterligare redskap som kan hänföras till denna kulturgrupp. Dit hör spånspetsarna och den cylindriska plattformskärnan. Den håleggade yxan är heller inte ovanlig i den gropkeramiska kulturen.

Anl 1 har inte gått att bestämma till tid eller funktion. Den var ytligt belägen på avbanningsytan för transformatorstationen, omedelbart under matjorden. Läget såväl vertikalt som horisontellt tyder på att anläggningen närmast tillhör det gropkeramiska skedet. Den var belägen endast 15 m söder om hårdkonstruktionen som undersöktes 1987-88 och som klart kunnat kopplas till den gropkeramiska kulturen.

LITTERATUR

Andersson, Stina m fl. Sorteringsschema för flinta.
Särtryck ur FYNDRAPPORTER 1978.

Rapport över arkeologisk förundersökning. Stenåldersboplats To 195. Göteborgs kommun. 1987-88.

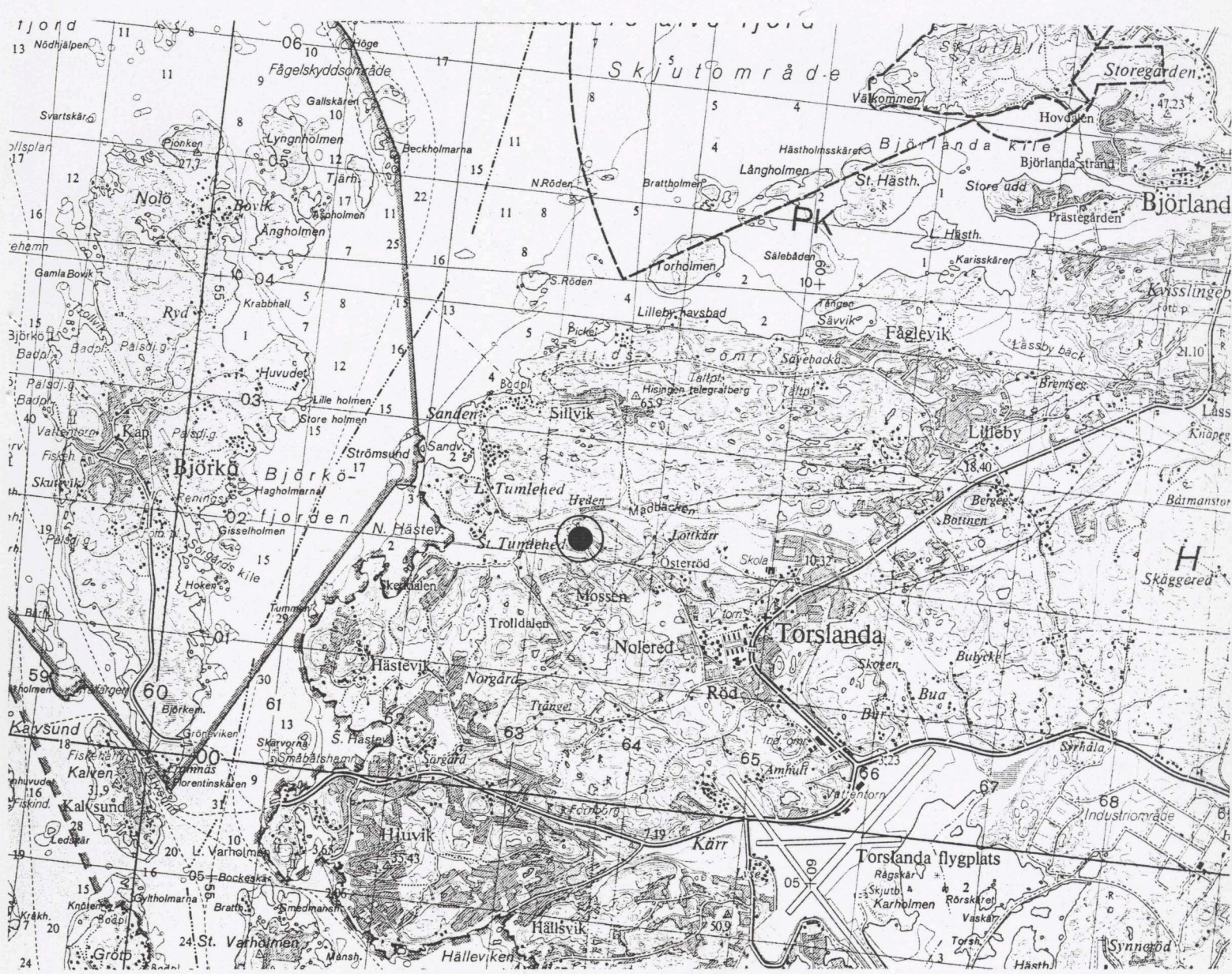

Fig 1.
 Ovan: Stenåldersboplatsens
 läge i Torslanda sn,
 Göteborgs kn.
 Topografiska kartan,
 Skala 1:50 000.

Till höger: Undersökning-
 platsernas läge. Den södra
 punkten (med cirkel)
 markerar
 var huvuddelen av undersök-
 ningen gjordes.
 Ekonomiska kartan,
 skala 1:10 000.

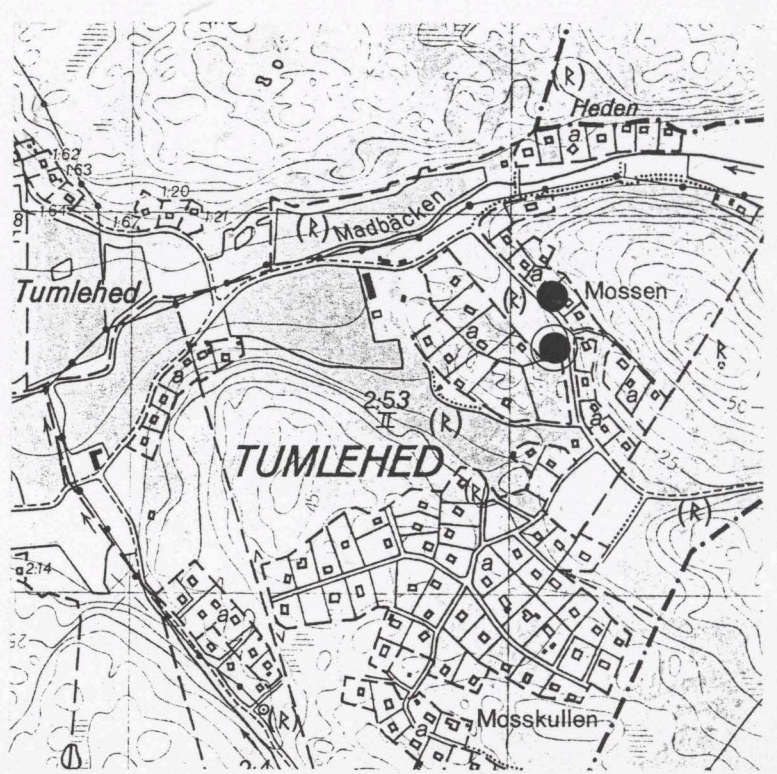

Fig 2.
 Undersökta områden på stenåldersboplatsen To 195. Det stora streckade området markerar fastigheten Tumlehed 2:33 där förundersökningen gjordes. Kryssen 1 och 2 samt det lilla streckade området markerar var undersökningen gjordes för den planerade transformatorstationen. Skala 1:1000.

x=30760 +

+

+

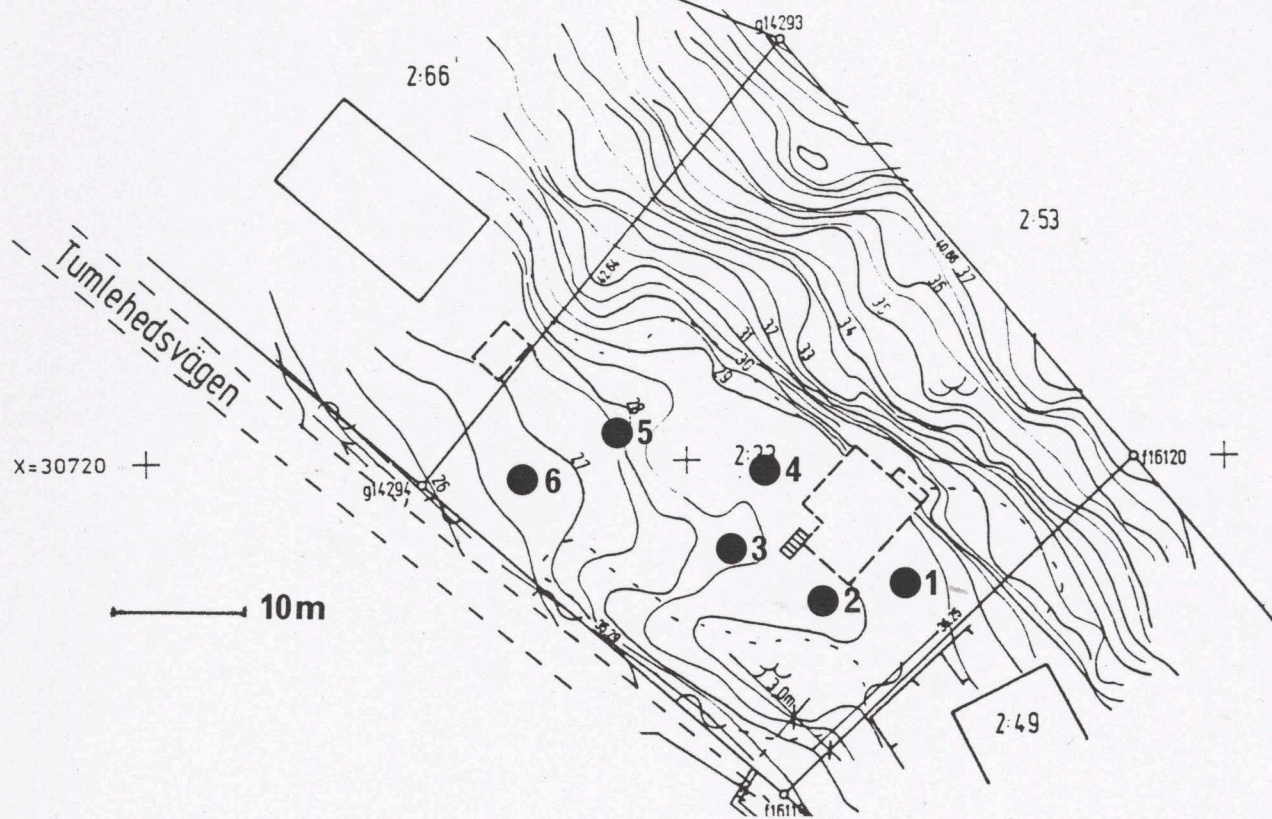
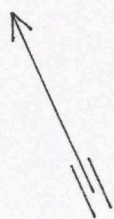

Fig 3.
 Provgroparnas läge på fastigheten Tumlehed 2:33.

y=26080

		7	5	9	
1			6		
2		3			
4					anl. 1
				8	

Fig 4.
 Plan över undersökningsytan på tomten Tumlehed 2:53, dvs området för den planerade transformatorstationen. Siffrorna markerar de undersökta meter- och halvmeter-rutorna (jfr fyndtabell). Gråmarkeringen visar på ett omrört parti av undersökningsytan. Skala 1:100.

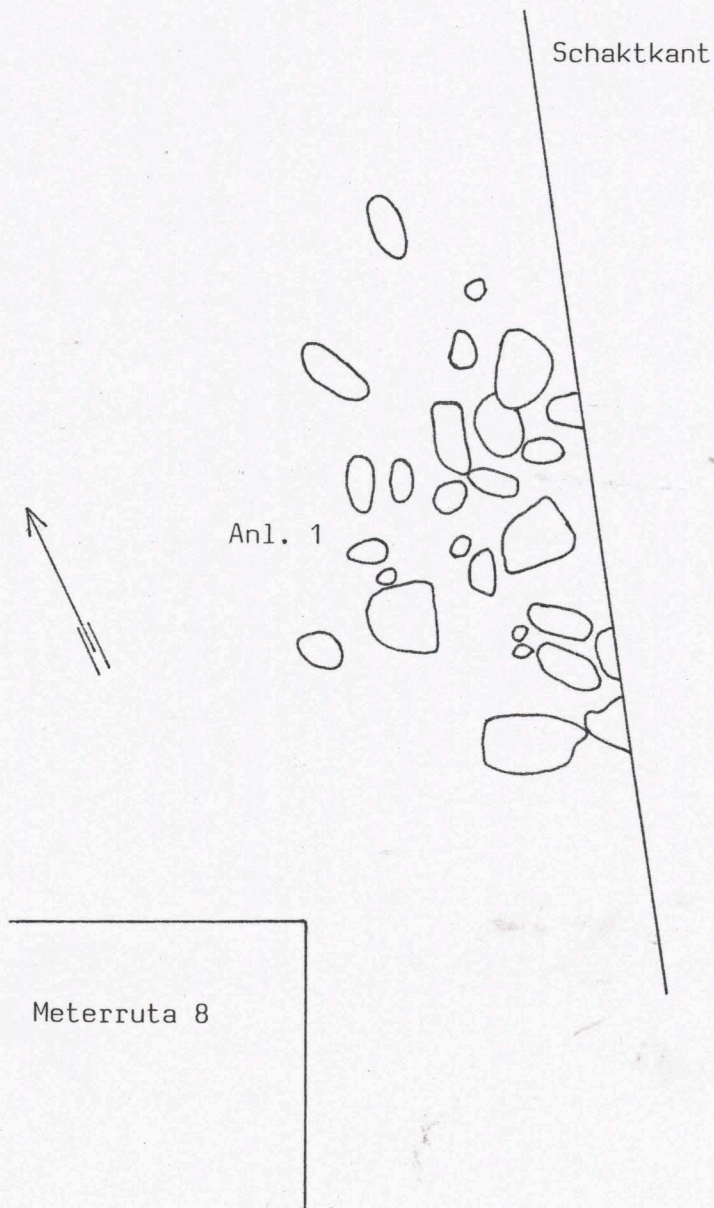

Fig 5.
Planritning över anläggning 1 på undersökningsytan på tomten Tumlehed 2:53 (jfr fig 4). Anläggningen syntes i avbaningsytan utslutande som en stensamling. Skala 1:20.

FYNDTABELL

Inv. nr.	Fynd nr.	FYNDUPPGIFT	Flinta avslag		Keramik ornerad		Keramik ornerad		Övr. flinta		Redskap och kärnor av flinta samt övrigt material. (st, gr)
			st	gr	st	gr	st	gr	st	gr	
		<u>Tumlehed 2:33</u>									
49716:		Provgrup 1	2	3							
1	1	"							4	144	
2	1	Provgrup 2	6	18					9	45	
3	2	"									Övrig kärna, 1 st, 54 g
4	2	"									
5	2	Provgrup 3	1	1							
6	3	"									Övrig retuscherad spets, 1 st 2 g
7	3	Provgrup 4	4	7					3	6	
8	4	"									
9	4	"									Avslag med retusch, 1 st, 2 g
10	4	Provgrup 5	2	13					1	1	
11	5	"									
12	5	Provgrup 6	9	14					9	45	
13	6	"									
14	6	"									Splitter, 9 st, 1 g
15	6	<u>Tumlehed 2:53</u>									
		Provgrup 1	10	99							
16	7	"							11	100	
17	7	"									Avslag med retusch, 1 st, 1 g
18	7	Provgrup 2	2	5					7	11	
19	8	"									
20	8	Avbaning	16	179					18	257	
21	9	"									Avslag med retusch, 1 st, 96 g
22	9	"									Knacksten (fragment), 1 st, 80 g
23	9	"									Övrigt redskap (avslag med till- huggna kanter), 1 st 96 g
24	9	"									
25	9	Ruta 1	23	163							
26	10	"							17	235	
27	10	"									Avslag med retusch, 1 st, 34 g
28	10	Ruta 2	42	329							
29	11	"							55	445	
30	11	"									Kniv, 1 st, 7 g
31	11	"									Kärnfragment B, 1 st, 17 g
32	11	"									Spån, 1 st, 2 g
33	11	"									Mikrospån, 1 st, <1 g
34	11	Ruta 3	14	62							
35	12	"							20	123	
36	12	"									Spånpilspets med tånge, typ A? (fragm), 1 st. 2 g
37	12	Ruta 4	49	303							
38	13	"							56	477	
39	13	"									Slipad yxa-mejsel Q (nu i form av plattformskärna C) 1 st, 51 g
40	13	"									Spånpilspets med tånge, typ A (fragment), 1 st, 2 g
41	13	"									Splitter, 3 st, <1 g
42	13	"									Mikrospån, 2 st, 1 g
43	13	Ruta 5	50	343							
44	14	"							45	315	
45	14										

forts.

FYNDTABELL

Inv. nr.	Fynd nr.	FYNDUPPGIFT	Flinta avslag		Keramik oornrad		Keramik ornerad		Övr. flinta		Redskap och kärnor av flinta samt övrigt material. (st, gr)
			st	gr	st	gr	st	gr	st	gr	
49716: 46	14	Ruta 5									Övrig retuscherad spets (trol. förarbete till spånspets med tånge, typ C) 1 st, 15 g
47	14	"									Övrigt redskap (flintstycke med retusch). 1 st, 30 g
48	14	"									Spån, 2 st, 7 g
49	15	Ruta 6	12	56							
50	15	"							26	123	
51	15	"									Spånspets med tånge, typ C (fragment), 1 st, 4 g
52	15	"									Splitter, 4 st, 1 g
53	16	Ruta 7	29	103							
54	16	"							39	171	
55	17	Ruta 8	6	30							
56	17	"							10	93	
57	18	Ruta 9	2	56							
58	18	"							4	90	
59	19	Anl 1	6	59							
60	19	"							9	173	
61	19	"									Avslag med retusch, 1 st, 66 g
62	19	"									Övrigt redskap (stycke med retusch), 1 st, 15 g
63	20	Fastigheten Tumlehed 2:66 (gåva)									Plattformsjärna E, 1 st, 190 g

FLINTA	St	St		
Skivyxa		Skedskrapa		
Skivmejsel		Kniv	2	
Kärnyxa		Stickel		
Slipad yxa - Mejsel		Spån med inhak		
A. Spetsnackig		Avslag med inhak		
B. Spetsnackig, förarbete		Spån med retusch		
C. Tunnackig		Mikrospån med retusch		
D. Tunnackig, förarbete		Avslag med retusch	5	
E. Tjocknackig		Kärnborr		
F. Tjocknackig, förarbete		Stycke med tillhuggning		
G. Håleggad		Kombinerat redskap		
H. Håleggad, förarbete		Knacksten	1	
I. Tunbladig		1	Övrigt redskap	3
J. Tunbladig, förarbete		Plattforms kärna		
K. Yxa med utsvängd egg		A. Konisk kärna med en plattform		
L. Yxa med utsvängd egg, förarbete		B. Kölformig kärna med en plattform		
M. Yxa av obestämbär typ		C. Övrig kärna med en plattform		
N. Yxa av obestämbär typ, förarbete		D. Ensidig kärna med två motstående plattformar		
O. Mejsel		E. Cylindrisk kärna med två motstående plattformar	1	
P. Mejsel, förarbete		F. Övrig kärna med två el flera plattformar		
Q. Fragment av slipad yxa/mejsel		Bipolär kärna		
R. Avslag av slipad yxa/mejsel		Övrig kärna	1	
Mikrolit		Kärnfragment		
A. Lancett		A. Plattformsavslag		
B. Segment		B. Sidofragment	1	
C. Trekant		C. Ryggspån		
D. Trapets		Mikrospån kärna		
E. Rektangel		A. Konisk mikrospån kärna med en plattform		
F. Rombisk		B. Handtagskärna med en plattform		
G. Övrig mikrolit		C. Övrig mikrospån kärna med en plattform		
Hullingspets		D. Cylindrisk mikrospån kärna med två plattformar		
Eneggad spets		E. Övrig mikrospån kärna med två plattformar		
Tväreppad spets		F. Fragment av mikrospån kärna		
Tångespets		Mikrosticket		
Spånpilspets med tånge		Spån	3	
A. Becker typ A	2	Korta spånfragment		
B. Becker typ B		Mikrospån	3	
C. Becker typ C	1	Avslag	285	
D. Becker typ D		Splitter	16	
Flathuggen spets		Övrig flinta	343	
A. Med tånge		BERGART		
B. Utan tånge		ÖVRIGT	Gr.	
Borrspets				
Övrig retuscherad spets	2			
Dolk				
A. Lomborg typ I				
B. Lomborg typ II				
C. Lomborg typ III				
D. Lomborg typ IV				
E. Lomborg typ V				
F. Lomborg typ VI				
G. Obestämbär typ				
Skära				
Flathugget redskap av obestämd typ				
Eldslagningssten				
Spånskrapa				
A. Enkel				
B. Dubbel				
Rundskrapa				
Avslagsskrapa				
A. Enkel				
B. Dubbel				

Göteborgs Stadsmuseum

Arkeologiska undersökningar i Göteborgs kommun – rapport

Författare: Ulf Ragnesten

Redaktion: Ulf Ragnesten
Johan Wigforss

Adress och telefon:

Göteborgs Stadsmuseum, enheten för natur- och kulturmiljövård

Norra Hamngatan 12, 411 14 GÖTEBORG

tel. 031-61 25 82, 61 29 60

fax: 031-774 03 58

E-mail: ragnesten@gbg.stadsmuseum.se och m.larsson@gbg.stadsmuseum.se

hemsida: www.gbg.stadsmuseum.se

Göteborg i april 2001